

LIONEL OBADIA • Spirituellik

LIONEL OBADIA Lyon 2 Lumière Üniversitesi'nde sosyal ve kültürel antropoloji profesörüdür. Rhône-Alpes Tarihsel Araştırmalar Laboratuvarı (LARHRA) üyesidir. Sciences Po Paris ve EHESS gibi kurumlarda dersler vermiştir. Modern dönemde din, spiritüellik ve teknoloji arasındaki ilişkileri incelemektedir. Yayımlanmış eserleri arasında şunlar yer alır: *La Sorcellerie: mythes et réalités* (Le Cavalier bleu, 2022), *Idées reçues sur les zombies* (Le Cavalier bleu, 2023), *La Spiritualité* (La Découverte, 2023), *L'Au-Delà. Penser la vie après la mort, à travers l'histoire et les cultures* (Eyrolles, 2024).

La spiritualité

© 2023 Editions La Découverte

İletişim Yayınları 3667 • Başvuru Dizisi 132

ISBN-13: 978-975-05-3955-8

© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2026, İstanbul

EDİTÖR Mehmet Atala

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Dharma çarkı, duvar resmi, Tayland

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Berfin İnan

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

LIONEL OBADIA

Spiritüellik

La spiritualité

ÇEVİREN *Melike Işık*

İçindekiler

Giriş	7
--------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

Spiritüellik, “Spiritüel” ve Kavramın Tanım Alanları	11
Spiritüelliğin güncelliği: Aşırı kullanımda olan bir kavram.....	12
Dinamik bir alan	17
<i>Akademik dünyadaki görünüm</i>	17
<i>Büyüyen bir yayıncılık ve ticaret sektörü</i>	18
Spiritüellik ne değildir? Mistisizm, büyü ya da başka kategoriler	21
<i>Bilgelik ve mistiklik: Dinsellik içermeyen kutsallık</i>	21
<i>Büyü: Kutsallık içermeyen mistiklik</i>	24
<i>Spiritüellik: Gelenek içermeyen büyü</i>	26
Akademik tanımlar: Alt-din, din-karşıtı, anti-din, sözde-din?.....	27
Dinsel olandan dünyevi olana, spiritüelliğin retorik stratejileri.....	31
Bir <i>spiritual turn</i> mü söz konusu?.....	33
Sonuç.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

Kökenler: Teolojiden Psikolojiye	37
Spiritüelliğin teolojik kaynakları.....	37
Spiritüel alan ve dinsel deneyim.....	41
Spiritüelliğe dindışı bir yaklaşımın ortaya çıkışı.....	43
Ölçüm araçları sorunu	47
Sonuç.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tarih ve Sosyoloji: Spiritüellik, Kutsallığın Modern Ufku mudur?	53
Sosyal ve sosyolojik değişimin ölçütü olarak spiritüellik	53
Tarihte “spiritüel olanın” görünürlüğü	57
Spiritüellik: Minör modda din mi, majör modda bilgelik mi?	60
“Spiritüellik” gerçekten dinin geleceği olabilir mi?	63
“Spiritüel ama dindar olmayanlar”ın çetrefil durumu.....	67
Ton değişimi: İsimden sıfatlaştırmalara	73
Sonuç.....	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kültürler ve Kolektif Tahayyüller: Spiritüelliğin Coğrafyaları ve Küreselleşmesi	79
Dile özgü ve kültürel varyasyonlar	80
Doğu, “spiritüel topraklar” mıdır?	85
“Spiritüel tekniklerin” dünya çapında yaygınlaşması	87
Dijital teknolojilerin kutsallaştırılması: “Spiritüel makineler”	90
Sonuç	93

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yakın Zamanlı Gelişmeler: Şirketlerde Spiritüel Arayışlar, Esenlik Ekonomileri ve Benlik Ekolojileri	95
Şirketler, yönetim ve spiritüellik	96
Sağlık ve spiritüel eğilim(ler)	100
Daha “spiritüel” sporlar?	104
Spiritüellik ekonomileri, spiritüel ekonomiler midir?	107
Doğanın spiritüel doğası: Ekospiritüalizm	109
Psikoloji, hümanizm ve “yeni insan”: <i>Homo spiritualis</i> ideali	113

SONUÇ

Spiritüel Arayışların Geçirdiği Değişimler ve Geleceği	117
Kaynakça	123

GİRİŞ

1990'lı yıllardan beri “spiritüellik” terimi ortalığı kasıp kavuran sözcüklerden biri haline geldi. Çok çeşitli alanlarda karşımıza çıkan bu kavram, entelektüel teoloji sahasını aşarak alışıldık kullanım alanlarının ötesinde bir yankıya sahip oldu. Şaşırtıcı bir hızla, spor ve fiziksel faaliyetler, tıp ve sağlık, iş dünyası ve daha genel olarak ekonomik hayatla dirsek temasında olan boş zaman ve özellikle de video oyunları dünyasına, ayrıca sağlıklı yaşam (*wellness*) ve diyet ya da hatta mesleki eğitim gibi alanlara bile yayıldı. Kısacası çağdaş dünyamızda birbirinden epey farklı çağrışımları olsa da bir tür spiritüellik iklimi ya da “spiritüel” bir atmosfer ortaya çıktı. Bu saptamadan yola çıkarak, André Malraux'ya atfedilen, 1960 ya da 1970'lerin epey klişe ve çokça da tartışmalı ama aslında muğlak bir sloganını hatırlayalım: “21. yüzyıl spiritüel bir yüzyıl olacak ya da [böyle bir yüzyıl] hiç olmayacak.” Bu elbette Fransız yazar ve felsefecinin 2000-2010 yılları arasında ortaya çıkacak ve daha sonra büyük ölçekte bir olay haline gelecek meseleyle ilgili bir tür önsezisiydi.

Başlarında olduğumuz bu yüzyılın spiritüel meselelere giderek daha fazla atıf yapılan bir yüzyıl olduğu gerçek olsa da, en azından iki noktada daha kesin bir sorgulama yapmaksızın, onun dünyamızı ele geçirdiğini ve modern toplumlarda kökleştiği sonucuna varmak kestirmeci bir çıkarım olacaktır. Öncelikle, ister isim olarak (spiritüellik) ister sıfat olarak (spiritüel) kullanılsın, “spiritüellik” terimiyle kuramsal açıdan tam olarak neyin kastedildiğini kendimize sormamız gerekiyor. Sözcüğün modern kullanımlarına baktığımızda, karşımıza çıkan en belirgin özelliğin, kavramın değişkenliği olduğunu söylemeliyiz. Benzer biçimde, somut fikirler ve pratikler düzleminde, yani ampirik açıdan terimin neye gönderme yaptığına da dikkat etmemiz gerekiyor. Bu başlık altında toplanan nesneler, fikirler, simgeler ve uygulamalar yelpazesi oldukça geniştir ve aslında yamalı bir bohçaya benzer:¹ Dünyadan elini eteğini çekmiş bir keşişin spiritüel yaşamından şehrin göbeğindeki iş insanlarına sunulan spiritüel koçluğa, yaşamlarının sonuna gelmiş insanlara sunulan spiritüel eşlikçilikten Yeni Asya geleneğine uygun bir spiritüel uyanış seminerine, bir manastırın sükûnetindeki spiritüel deneyimden ekonominin en gelişmiş noktasında, insanlığa ve “evrene” saygılı, etik bir standarda uygun olarak mal veya hizmetlerin “spiritüel” olarak pazarlamasına kadar birçok konu bu listeye girebiliyor. Bin türlü farklı kılıkta kendini gösteren ama yine de kendine ait bir kimliği olan, ortama göre sürekli yeniden tanımlanmasına rağmen içeriğini az çok koruyan spiritüelliğin çok sayıda ifadesi bulunuyor karşımızda. Aslında 20. yüzyılda ve 21. yüzyılın ilk yıllarında, şöhretinin muazzam bir şekilde artmasını sağlayan da bir ölçüde kavramın sürekli yeniden

1 Yazar burada “Prévert tarzı bir döküm” ifadesini kullanıyor. Şaire ithafen Fransızcaya yerleşen bu kavram, onun “Inventaire” (1946) şiirine atıfla, birbiriyle ilgisiz görünen birçok konunun listelenmesi, dökümünün çıkarılması anlamına geliyor – ç.n.

icat edilmesi ve spiritüelliğe atfedilen anlamların bu sürekli dönüşümdür belki.

Spiritüelliğin adının geçtiği alanların ve tanımların genişlemesiyle, kavrama atfedilen anlamların az çok esnek ya da az çok açık biçimlerde çeşitlendiğini gözlemliyoruz: Din meselesine uzaktan ya da yakından gönderme yapıp yapmamasına bağlı olarak, açıkça ifade edilmesine (terimin söylemde açıkça kullanılması) ya da üstü örtülü biçimde ifade edilmesine (başka terimler aracılığıyla ona atıf yapıldığının sezilmesi) göre değişen biçimlerde, spiritüellik birçok tartışmanın önemli bir parçası gibi görünüyor, ancak sözlüklerde pek yer almıyor. Modern toplumun tüm kesimlerine, hatta en seküler olanlarına bile gizlice nüfuz eden spiritüelliğin bu dağınık doğası, onu tekinsiz ve muğlak, tanımlanması zor ama yine de çağımız için çok merkezî kılıyor.

Beni bu kitabı yazmaya götüren şey de “spiritüellik” teriminin ve türevlerinin anlam bakımından bu denli esnek oluşuydu. Çeşitlemelerinin ötesinde, değişken yapısıyla bu karmaşık kavramın arkasında çağdaş dünyayı şekillendiren toplumsal, kültürel, elbette dinsel, ama aynı zamanda ekonomik, psikolojik ya da siyasal dönüşümler yatıyor. Spiritüelliğin geçirdiği dönüşüm, diğer yandan ona anlam yükleyen çağların, mekânların ve aktörlerin geçirdiği dönüşüme denk geliyor. Spiritüelliği sadece modern biçimlerine indirgemeksizin, ona hem daha geniş bir tarihsel düzlemde bakmak, hem de kültürlerarası karşılaştırmalara başvurmak, ona atfedilen tariflerin izini sürmek, büründüğü biçimleri araştırmak ve içinde geliştiği koşulları veya onu dönüştüren bağlamları incelemek gerekiyor. Dolayısıyla tanımlama çerçevelerini ve kullanım koşullarını anlamamızı, ayrıca onunla ilgili entelektüel tartışmaların izini sürmemizi sağlayacak dinamik bir haritalandırma yapmamız uygun olacaktır. Bu kitap, hızla gelişen bir alanı ele alırken onun

entelektüel ve toplumsal uzanımlarını anlamının neden bu kadar önemli olduğunu açıklıyor. Örneğin teolojinin, sosyolojinin ya da yönetim bilimlerinin önerdiği türden sabit (ve vazgeçilmesi gereken) bir fikirden hareketle spiritüelliğin *ne olduğunu* ya da *ne olması gerektiğini* tartışmanın ötesine geçmeye çalıştığım bu çalışmada, “spiritüellik” teriminden esinlenen pratik ve akademik kullanımları gözden geçirmek istiyorum. Bu izlediğim güzergâh, “spiritüellik” sözcüğünü ve gönderme yaptığı şeyleri neyin özel kıldığını kavramak isteyenler için gerekli. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz: İnsanoğlu için yerleşik dinsel geleneklerin içinde ya da ötesinde ortaya çıkan, kutsal olsun ya da olmasın, insanın dünya üzerindeki ve ötesindeki beklentilerini besleyebilecek uhrevi, akışkan bir anlam ve eylem kaynakları alanı... Burada en geniş hatlarıyla, karmaşık bir tarihin, yani Michel Foucault’dan esinle söyleyecek olursak, spiritüelliğin “kelimelerinin ve şeylerinin tarihinin” ürünü bir tanım sunacağız.